

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**Spisovné jazyky západných a východných Slovanov
v synchronii a diachronii: otázky teórie**

**Литературные языки западных и восточных славян
в синхронии и диахронии: вопросы теории**

Zborník vedeckých príspevkov
Сборник научных статей

Viktória Liashuk (ed.)
Виктория Ляшук (ред.)

2019

Recenzenti: Prof. PhDr. Mária Čižmarová, PhD.

Prof. J. N. Rudenko, DrSc.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Edícia: Filozofická fakulta

Zborník vedeckých prác bol vydaný ako súčasť riešenia grantovej úlohy FF UMB
v Banskej Bystrici v rámci projektu VEGA č. 1/0118/17 Slovanské spisovné jazyky
v synchronii a diachronii: západo- a východoslovanský kontext –

Славянские литературные языки в синхронии и диахронии: западно- и
восточнославянский контекст –

Slavic Standard Languages in Synchrony and Diachrony: West and East Slavic
context

ISBN 978-80-557-1624-4

OBSAH
СОДЕРЖАНИЕ

K otázkam teórie spisovných jazykov v kontexte synchronie a diachronie V. Liashuk	9
K вопросам теории литературных языков в контексте синхронии и диахронии В. М. Ляшук	11
I. Teória spisovných jazykov v slavistike Теория литературных языков в славистике	15
Viktória Liashuk СЛАВЯНСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЯЗЫКИ В СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ ПАРАДИГМЕ	16
SLAVIC STANDARD LANGUAGES IN THE MODERN SCIENTIFIC PARADIGM	28
Jaromír Krško NAPĚTIE MEDZI SPISOVNÝM A NOVORENÝM JAZYKOM V ONYMI	29
THE TENSION BETWEEN STANDARD AND SPOKEN LANGUAGE IN ONYMY	38
Елена Бекасова ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА В КОНТЕКСТЕ КИРИЛЛО-МЕФОДИЕВСКОЙ ТРАДИЦИИ	39
PROBLEMS OF THE HISTORY OF THE RUSSIAN LITERARY LANGUAGE IN THE CONTEXT OF CYRIL AND METHODIUS TRADITION	45
Анатолий Гируцкий ЭКОЛОГИЯ БЕЛОРУССКОГО И РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНЫХ ЯЗЫКОВ В СИТУАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДВУЯЗЫЧИЯ	46
ECOLOGY OF BELARUSIAN AND RUSSIAN LANGUAGES IN SITUATIONS OF STATE BILINGUALISM	54
Ірына Алегаўна Гапоненка СПЕЦЫФІКА НАРМАТЫЎНАГА ПРАЦЭСУ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЕ ПАЧАТКУ ХХ СТ. (НА ІНШАСЛАВЯНСКІМ ФОНЕ)	55
THE SPECIFICITY OF THE REGULATORY PROCESS IN THE BELARUSIAN STANDARD LANGUAGE OF THE BEGINNING OF XX CENTURY (AGAINST THE BACKGROUND OF OTHER SLAVIC LANGUAGES)	62
Елена Бреусова ОБ ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВАХ РЕФОРМ ПРАВОПИСАНИЯ.....	63
ON THE GENERAL THEORETICAL FOUNDATIONS OF SPELLING REFORMS	67

Anita Račáková	
POPULARIZÁCIA OTÁZOK JAZYKOVEJ KULTÚRY	
NA SLOVENSKU A V POĽSKU	68
POPULARISING LANGUAGE CULTURE ISSUES IN SLOVAKIA AND IN POLAND	78

Олена Кумеда	
ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛИША	
В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	79
TO THE QUESTION OF THE ROLE OF PANTELEIMON KULISH	
IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN STANDARD LANGUAGE	84

II. Aspekty fungovania východoslovanských a západoslovanských jazykov

Аспекты функционирования восточнославянских и западославянских языков 85

Miroslav Vepřek	
K OTÁZCE BOHEMISMŮ VE STAROSLOVĚNŠTINĚ A CÍRKEVNÍ	
SLOVANŠTINĚ Z POHLEDU FUNKČNÍ STRATIFIKACE.....	86
ON THE QUESTION OF BOHEMISMS IN OLD CHURCH SLAVONIC	
FROM THE POINT OF VIEW OF FUNCTIONAL STRATIFICATION	90

Tadeusz Lewaszkiewicz	
Z BADAŃ NAD JĘZYKIEM PIŚMIENNICHTWA NOWOGRÓDZKIEGO	
Z OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO. 2. JĘZYK ALEKSANDRA ŚNIEŻKI	91
SOME STUDIES ON THE LANGUAGE OF NOWOGRÓDEK LITERATURE	
IN THE INTER-WAR PERIOD. 2. THE LANGUAGE OF ALEKSANDER ŚNIEŻKO	98

Stanislava Šušćáková	
SVIATKY POMENOVANÉ PODĽA SVÄTCOV ZIMNÉHO OBDOBIA	99
HOLIDAYS NAMED AFTER SAINTS OF WINTER PERIOD	107

Patricia Molnárová	
OBRAZNOST' V ANALYTICKEJ PUBLICISTIKE V ROKOCH 1965 – 1970	108
FIGURATIVE LANGUAGE IN ANALYTICAL JOURNALISM OF 1965 – 1970	114

Gabriel Rožai	
NÁREČIE GEMERSKEJ OBCE PAČA VO SVETLE VÝCHODOSLOVANSKO-	
ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKOVÝCH KONTAKTOV	115
THE DIALECT OF THE GEMER VILLAGE OF PAČA FROM THE VIEWPOINT	
OF EAST SLAVIC AND WEST SLAVIC LANGUAGE CONTACTS	120

Slavka Oriňáková	
SLOVENSKÉ OBYVATEĽSKÉ PROPRIÁ V UČEBNOM PROCESSE	
UKRAJINSKÝCH ŠTUDENTOV	121
SLOVAK GEOGRAPHICAL PROPRIA IN THE EDUCATIONAL PROCESS	
OF THE UKRAINIAN STUDENTS	130

Veronika Uhríková	
SLOVANSKÉ JAZYKY V CENTRE SLOVANSKÝCH ŠTÚDIÍ	131
SLAVIC LANGUAGES IN THE CENTER FOR SLAVIC STUDIES	135

III. Umelecká literatúra z pohľadu teórie spisovných jazykov

Художественная литература в ракурсе теории литературных языков 137

Дмитрий Владимирович Ларкович	
СЕМАНТИКА ОБРАЗА РОССИИ В ЛИРИКЕ Ф. И. ТЮТЧЕВА	138
SEMANTICS OF THE IMAGE OF RUSSIA IN F. I. TYUTCHEV'S LYRICS	143

Мікола Хаўстовіч	
ЛЕТАПІСЕЦ ВЯЗЫНКИ І ЯЕ НАВАКОЛЛЯ	144
CHRONICLER VYAZYNKA AND ITS NEIGHBORHOODS	152

Marta Kováčová	
„STRATENÁ GENERÁCIA“ V NOVELE ŽI A PAMĚTAJ V. RASPUTINA A ROMÁNOVEJ KRONIKE AMENMÁRIA L. ŤAŽKÉHO	153
“LOST GENERATION” IN THE NOVEL “LIVE AND REMEMBER” BY V. RASPUTIN AND NOVEL-CHRONICLE “AMENMARIA” BY L. ŤAŽKÝ	160

Anton Repoň	
ROZPRÁVAČSKÝ ŠTÝL V OBRÁZKOCH Z GUBERNIE M. J. SALTYKOVA- ŠČEDRINA	161
THE NARRATIVE STYLES IN <i>FABLES FROM THE GUBERNIA</i> BY M. E. SALTYKOV-SHCHEDRIN	170

Мартин Лизонь	
ЗАИМСТВОВАННЫЕ СЛОВА КАК АТРИБУТЫ СМЕНЫ КУЛЬТУРНОЙ ПАРАДИГМЫ (РОМАН ВИКТОРА ПЕЛЕВИНА «GENERATION “П”»)	172
LOAN WORDS AS ATTRIBUTES OF CULTURAL PARADIGM CHANGE (IN THE NOVEL BY VIKTOR PELEVIN <i>GENERATION „П“</i>)	180

Ivana Slivková	
STATUS BIELORUSKÉHO JAZYKA VO FORMOVANÍ KULTÚRNEJ IDENTITY V UMELECKEJ LITERATÚRE	182
BELARUS LANGUAGE STATUS IN FORMATING OF CULTURAL IDENTITY IN ARTISTIC LITERATURE	192

IV. Preložený umelecký text vo vzťahu k spisovnému jazyku
Переводной художественный текст в отношении
к литературному языку 195

Лариса Сугай

«ВЕНОК СОНЕТОВ» Ф. ПРЕШЕРНА В ИСТОРИИ ПЕРЕВОДОВ НА СЛАВЯНСКИЕ ЯЗЫКИ.....	196
<i>SONNET WREATH BY F. PREŠERN IN THE HISTORY OF TRANSLATIONS INTO SLAVIC LANGUAGES</i>	<i>207</i>

Kamila Schillová

PREKLADATEĽKA M. RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ O KOMUNIKAČNÝCH KVALITÁCH SPISOVNÉHO JAZYKA	208
<i>TRANSLATOR MARIA RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ ABOUT COMMUNICATION QUALITIES OF STANDARD LANGUAGE</i>	<i>213</i>

Ульяна Верина

ИДИОСТИЛЬ Г. АЙГИ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПЕРЕВОДЧИКОВ	
М. ВАЛЕКА И О. МАШКОВОЙ	214
<i>IDIOSTYLE OF G. AYGI IN INTERPRETATIONS OF TRANSLATORS</i>	
<i>M. VALEK AND O. MASHKOVA</i>	<i>222</i>

Микола Трус

СЛОВАЦКИЕ ПЕРЕВОДЫ ПРОГРАММНОГО СТИХОТВОРЕНИЯ ЯНКИ КУПАЛЫ А ХТО ТАМ ІДЗЕ?: ИСТОРИЯ, ДИСКУРС, ДИАЛОГ	223
<i>SLOVAK TRANSLATION OF THE PROGRAMME POEM BY YANKA KUPALA WHO GOES THERE?: HISTORY, DISCOURSE, DIALOGUE</i>	<i>230</i>

Стефан Дорчак

ПЕРЕВОД КРЫЛАТЫХ ФРАЗ В РОМАНЕ ИЛЬФА И ПЕТРОВА «12 СТУЛЬЕВ»	232
<i>TRANSLATE OF ELOQUENT PHRASES IN THE NOVEL OF ILF AND PETROV'S 12 CHAIRS</i>	<i>236</i>

V. Dynamické tendencie v spisovnom jazyku
a kultúrno-jazyková politika

Динамические тенденции в литературном языке
и культурно-языковая политика 237

Андрей Краев

РАЗВИТИЕ АКЦЕНТОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКЕ	238
<i>THE EVOLUTION OF THE POLISH LANGUAGE ACCENTOLOGY</i>	<i>241</i>

Andrea Spišiaková	
VYUŽITIE FRAZEOLOGIZMOV A PRECEDENTNÝCH FENOMÉNOV	
V REKLAMNÝCH SLOGANOCH	242
USE OF IDIOMS AND PRECEDENT PHENOMENA IN ADVERTISING SLOGANS	246

Martyna Szczepaniak	
TEKST LITERACKI W INTERNECIE	247
LITERARY TEXT ON THE INTERNET	254

Joanna Szadura	
TRĄBA PORWAŁA KROWĘ OLGE, TABLOIDYZACJA	
WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA I KULTURY	255
A COW CALLED OLGA WAS CARRIED AWAY BY A WHIRLWIND. TABLOIDIZATION OF THE	
CONTEMPORARY LANGUAGE AND CULTURE	264

Екатерина Евгеньевна Матюшенко	
ДИАЛОГИЧНОСТЬ КАК ОБЛИГАТОРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ	
МЕДИАТЕКСТА МОЛОДЕЖНОГО ЖУРНАЛА НАЧАЛА XXI ВЕКА	265
DIALOGISM AS AN OBLIGATORY CONSTITUENT OF YOUTH MAGAZINE	
MEDIATEXT AT THE BEGINNING OF THE 21 ST CENTURY	269

Lesia Budniková	
TVORENIE A PREKLAD ANATOMICKEJ TERMINOLÓGIE	
(NA MATERIÁLI SLOVENSKÉHO A UKRAJINSKÉHO JAZYKA)	270
FORMATION AND TRANSLATION OF ANATOMIC TERMINOLOGY (ON THE MATERIALS	
OF SLOVAK AND UKRAINE LANGUAGES)	275

Галина Васильевна Кукуева	
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ	
РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ПРОФАЙЛЕ АВТОРА	276
LINGUISTIC FACTORS OF REPRESENTATION OF THE RUSSIAN LANGUAGE	
PERSONALITY IN THE AUTHOR'S PROFILE	281

VI. Kognitívna lingvistika a teória slovanských spisovných jazykov

Когнитивная лингвистики и теория славянских литературных языков 283

Татьяна Сироткина	
ОБРАЗ РЕГИОНА В СОВРЕМЕННОЙ ДИАЛЕКТНОЙ РЕЧИ	284
THE IMAGE OF THE REGION IN MODERN DIALECT SPEECH	287

Ирина Короткевич	
ЭТНИЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ В СЛАВЯНСКИХ СЛОВАРЯХ	
НАЦИОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕНИЯ	288
ETHNIC MARKERS IN SLAVIC DICTIONARIES OF NATIONAL SIGNIFICANCE	292

Наталья Соловьёва ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СЛОВА ХЛѢБЪ В ДРЕВНЕРУССКОМ ЯЗЫКЕ (К ПРОБЛЕМЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАНИЦ ОБЪЕКТА ИСТОРИЧЕСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ)	293
PHRASEOLOGICAL POTENTIAL OF THE WORD ХЛѢБЪ IN THE OLD RUSSIAN LANGUAGE (TO THE PROBLEM OF DEFINING THE BOUNDARIES OF THE OBJECT OF HISTORICAL PHRASEOLOGY)	296

VII. Recenzie

Рецензии

298

Йозеф Сипко СЛОВО КАК МАТРИЦА	299
WORD AS MATRIX	
Виктория Ляшук ПРАСЛАВЯНСКИЕ СОЧЕТАНИЯ В ГЕТЕРОГЕННОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА	302
PROTO-SLAVIC COMBINATIONS IN THE HETEROGENEOUS SYSTEM OF THE RUSSIAN LANGUAGE	
Ксения Ляшук МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ДИАЛОГ СЛАВИСТОВ	305
INTERCULTURAL DIALOGUE OF SLAVISTS	
Виктория Ляшук РЕГИОНАЛЬНЫЙ ТЕКСТ КАК ОБЪЕКТ ЛИТЕРАТУРНОГО КРАЕВЕДЕНИЯ	308
REGIONAL TEXT AS AN OBJECT OF THE LITERARY STUDY OF THE LOCAL LORE	
Марина Александровна Харламова РКИ В ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ	311
RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN INTERNATIONALIZATION	
Виктория Ляшук КОНФЛИКТ В ЯЗЫКЕ И ОБЩЕСТВЕ	312
CONFLICT IN LANGUAGE AND SOCIETY	
AUTORKY A AUTORI.....	314
АВТОРЫ	
SKRATKY JAZYKOV PRÍSPEVKOV	315
СОКРАЩЕНИЯ ЯЗЫКОВ СТАТЕЙ	

K otázkam teórie spisovných jazykov v kontexte synchronie a diachronie

Zborník vedeckých článkov *Spisovné jazyky západných a východných Slovanov v synchronii a diachronii: otázky teórie* je výstupom projektu VEGA č. 1/0118/7 Slované spisovné jazyky v synchronii a diachronii: západo- a východoslovanský kontext, ktorý je venovaný spracovaniu teórie spisovných slovanských jazykov. Ich aktuálny stav sa skúma v kontexte špecifik historického vývoja jednotlivých národných jazykov. Parametre diachronie a synchronie sú zvolené ako rámec nielen pre jazykový alebo historický, ale aj literárny, kultúrny, prekladateľský a filozofický zorný uhol vo vedeckom výskume odborníkov – slavistov, ktorí reprezentujú rôzne slovenské univerzity. Riešiteľmi projektu sú predstavitelia Katedry slovanských jazykov Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici; rôzne výskumné záujmy sú prezentované aj zamestnancami a doktorandkou Katedry slovenského jazyka a komunikácie FF UMB.

Svojimi príspevkami projekt podporili a tematicky obohatili zamestnanci Prešovskej univerzity v Prešove, Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Trnavskej univerzity v Trnave, Katolíckej univerzity v Ružomberku a taktiež zahraničné odborníčky – rusistky a ukrajinistky, ktoré momentálne pôsobia na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre a súčasne zastupujú Volgogradskú štátnu sociálnu a pedagogickú univerzitu (Rusko) a Sumskú štátnu pedagogickú univerzitu A. S. Makarenka (Ukrajina). Aktuálny stav univerzitnej vedy predstavili aj autorky pôsobiace na Kyjevskej univerzite Borysa Hrinčenko a na Užhorodskej národnej univerzite (Ukrajina), aj zástupkyne Orenburskej štátnej pedagogickej univerzity a Omskej štátnej univerzity F. M. Dostojevského (Rusko).

Najväčší počet zahraničných štúdií so širokou a tematicky i obsahovo rozmanitou škálou ponúkli vysokoškolskí filológovia pôsobiaci na Surgutskej štátnej pedagogickej univerzite, s ktorou Katedra slovanských jazykov FF UMB v Banskej Bystrici dynamicky rozvíja partnerské vzťahy nie iba vo vedeckej sfére.

Bieloruská slavistická veda má v predkladanom zborníku univerzitnú aj akademickú zložku, prvú z nich reprezentuje Bieloruská štátna univerzita a jej oddelenie Medzinárodný štátny ekologický inštitút A. D. Sacharova, ako aj Bieloruská štátna pedagogická univerzita Maksima Tanku, druhú súčasť vedy predstavuje Bieloruská národná akadémia vied.

V zborníku je široko prezentovaná poľská univerzitná veda. Zastúpená je zamestnancami Varšavskej univerzity, Univerzity Marie Curie–Skłodowskej v Lubline, Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani a Jagelovskej univerzity v Krakove.

Česko je v zborníku zastúpené Univerzitou Palackého v Olomouci.

Medzi autormi figuruje aj pracovníčka Centra slovanských štúdií Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici.

V súlade s realizovaným projektom je cieľom zborníka rozvoj teórie spisovných slovanských jazykov na základe typologického porovnania západoslovanských

a východoslovanských spisovných jazykov podľa diferenčných príznakov (univerzálnych rozdielov). V zornom poli autorov viacerých vedeckých článkov sú pojmy, ktorými sa určuje spisovný jazyk (vo vzťahu k národnému jazyku, ako aj iným jazykovým varietám): 1) jeho úroveň spracovania (štandardnosť); 2) selekčnosť a reglementácia pri využívaní vlastných vyjadrovacích prostriedkov; 3) jeho nadnárečnosť; 4) polyfunkčnosť (polyvalentnosť) a 5) stylistická variabilita z hľadiska funkčnosti.

Zborník dáva možnosť sledovať súčasný stav teórie slovanských spisovných jazykov a jej dynamiku, ako aj odhaliť a zovšeobecniť pohľad na problém vzájomnej prepojenosti kodifikovaného jazyka a iných jazykových sfér (najmä literárneho jazyka, jazyka folklóru, jazyka nárečí a i.).

Do zborníka sú zaradené vedecké príspevky v rámci vytýčenej problematiky a tiež vedecké recenzie na monografie i odborné publikácie zo zahraničia, tematicky a obsahovo dôležité pre realizovaný projekt.

Príspevky v zborníku tvoria tematické bloky, v ktorých sa vedecky interpretujú otázky: (I) Teória spisovných jazykov v slavistike; (II) Fungovanie východoslovanských a západoslovanských jazykov; (III) Umelecká literatúra z pohľadu teórie spisovných jazykov; (IV) Preložený umelecký text vo vzťahu k spisovnému jazyku; (V) Dynamické tendencie v spisovnom jazyku a kultúrno-jazyková politika; (VI) Kognitívna lingvistika a teória slovanských spisovných jazykov. V nich sa ďalej vedecky interpretujú rozličné aspekty príslušnej problematiky. Recenzie (VII) rozširujú tematickú a paradigmatickú súvisť vedeckých problémov a terminologického systému v projektovom výskume.

Kolektívny a internacionálny princíp spracovania zborníka umožnil v parametroch synchronie a diachronie komplexne a vo vzájomnej prepojenosti ukázať spisovný jazyk ako fenomén; preskúmať vývinové tendencie slovanských spisovných jazykov (demokratizácia, intelektualizácia, internacionalizácia, marketizácia, technologizácia a i.), sledovať vplyv jazykových dejín na súčasné fungovanie slovanských spisovných jazykov v aktuálnej interdisciplinárnej vednej paradigmy; poznať žánre funkčných štýlov a takisto spracovať otázky každodennosti v jazyku, literatúre a v mediálnom priestore; dať do súvisu jazykový obraz sveta a spisovný jazyk; sledovať a analyzovať *sacrum* a *profanum* v tematicky a obsahovo korelujúcich jazykovedných, literárnovedných a kulturologických výskumoch; interpretovať preklad a jeho štýly v súčasnom svete a takisto literatúru a kultúru v kontaktoch so spisovným jazykom; preskúmať modely interakcií jazykovej osobnosti (výskumníka, spisovateľa, pedagóga prekladateľa) s jazykovou kultúrou. Výmena vedeckých názorov a skúseností tak otvára nové perspektívy.

V. Liashuk

Anita Račáková

**Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica
(Slovensko)**

POPULARIZÁCIA OTÁZOK JAZYKOVEJ KULTÚRY NA SLOVENSKU A V POĽSKU

Anotácia: V príspevku sa venujeme komparatívnej analýze textov uverejnených v stálych jazykovedných rubrikách na stránkach poľského vedecko-popularizačného časopisu *Wiedza i Życie* a slovenského magazínu o vede a technike *Quark*, ktoré popularizujú široké spektrum aktuálnych poznatkov z rôznych oblastí vedy a techniky. Napriek tomu, že v nich prevládajú prírodovedné a technické témy, svoje pevné miesto si tu našli aj otázky spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Zaujímali nás autormi zvolené prístupy k vedecko-popularizačnému komunikačnému aktu a jeho realizácia. Sústredili sme sa na výber jazykových javov, ktoré sa autori snažia čitateľom priblížiť, ich komunikačný zámer, zvolené jazykové prostriedky a postupy či výstavbu textu. Na základe porovnávacej analýzy vyššie uvedených parametrov popularizačnej komunikácie o otázkach spisovného jazyka a jazykovej kultúry zacielenej na širšiu verejnosť sme sa snažili poukázať na rozdielnosť prístupov slovenských a poľských popularizátorov lingvistických tém.

Kľúčové slová: vedecko-popularizačný časopis, text, jazykové prostriedky, poľský jazyk, slovenský jazyk.

1. Úvod

V súčasnej globalizovanej dobe, využívajúcej vedecký, technický a technologický pokrok na budovanie jazykovo, kultúrne i odborovo rôznorodých vedeckých spoločenstiev spojených výskumným záujmom, sa transformuje nielen paradigma vedy, ale aj význam a rozsah šírenia nových poznatkov, ktoré možno zdieľať bez časových a priestorových obmedzení. Dynamické zmeny v oblasti organizácie vedeckého bádania majú dopad aj na ciele a spôsoby prezentácie jeho výsledkov širokej verejnosti. Kým v posledných desaťročiach 20. storočia sa hovorilo o potrebe zlepšenia vedomostnej úrovne verejnosti prostredníctvom zintenzívnenia popularizácie poznatkov, dnes sa dostáva do popredia model založený na verejnej spolupráci znalostí (Szapuová – Nuhlíček 2015).¹ J. Dolník v tejto súvislosti pracuje s pojmom sociovedecká komunikácia².

Predmetom popularizácie je stále širšie spektrum výsledkov kognitívnej činnosti človeka. Výber tém určených na verejné zdieľanie je úzko prepojený recipročným vzťahom s funkciami popularizačného komunikačného aktu³. Ak je cieľom popularizácie zabaviť,

¹ Pozri aj BAUER, M. W.: The Evolution of Public Understanding of Science - Discourse and Comparative Evidence. In: *Science, Technology and Society*, 2009, 14: 221 – 240; BODMER, W. F. et al.: *The Public Understanding of Science*. London: The Royal Society, 1985; BEDNÁRIKOVÁ, R. – HOLUBOVÁ, B. – REPKOVÁ, K.: Zručnosti vedeckej komunikácie mladých spoločenskovedných výskumníkov. In: *Rodina a práca*, 2008, 1; BEDNÁRIK, R. a kol.: *Vedecká komunikácia. Hodnotenie kvality zručností vedeckej komunikácie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2007.

² Sociovedeckú komunikáciu definuje J. Dolník ako „komunikáciu medzi vedou a verejnosťou [...], v ktorej sa nastoľujú sociovedecké témy, chápané ako vedecké otázky rezonujúce v spoločnosti ako problémy a tým vyvolávajúce potrebu zaujať postoj k nim [...]“ (2015: 264).

³ K základným funkciám súčasnej popularizácie zaraďujeme: 1. informovanie o vedeckých objavoch a faktoch; 2. pomoc pri pochopení vedeckých faktov, ich vysvetlenie; 3. priblíženie princípov vedeckého vnímania a spracovania reality laikom, poukázanie na to, že veda je hodnotou; 4. predstavenie možností praktického

expedient často preferuje témy, ktoré sú percipientovi blízke, hoci z pohľadu vedy môžu byť okrajové.⁴ Ak chce informovať o najnovších vedeckých objavoch, siahne po nezvyčajných výskumoch alebo fakty predstavuje ako senzácie. Snaha o vybudovanie obojstranného, participatívneho prístupu a vťahnutie verejnosti do riešenia vedeckých problémov zasahujúcich do jej života sa presadzuje iba pomaly.

2. Popularizácia lingvistických tém

Hoci dnes v populárno-náučnom diskurze na Slovensku a v Poľsku (ale aj inde) výrazne prevládajú témy z exaktných vied a techniky, stále si v ňom nachádza priestor i humanitnovedné poznanie, ktorého integrálnou súčasťou je jazyk – princípy jeho fungovania, používania a vývinu. Na rozdiel od vyššie uvedených oblastí sa jazykoveda zriedka zviditeľňuje výnimočnými alebo ohurujúcimi zisteniami či riešeniami. Z jej povahy vyplýva, že sa dotýka potreby človeka (komunikovať), ktorá je vnímaná ako bežná, celkom obyčajná realita. Od obdobia, keď jazykovedci začali cielene širokým vrstvám spoločnosti sprístupňovať otázky súvisiace s jazykom, v popularizačnom diskurze dominovala problematika jazykovej kultúry⁵. Svedčia o tom aj najstaršie špecializované jazykovedné časopisy určené širokej slovenskej alebo poľskej verejnosti – *Kultúra slova*⁶ a *Poradnik Językowy*⁷. V úvode prvého čísla *Kultúry slova* sa funkcia periodika definuje nasledovne: „Predkladáme slovenskej kultúrnej verejnosti prvé číslo časopisu *Kultúra slova* so želaním, aby sa stal obľúbeným a účinným poradcom v otázkach kultúry súčasnej spisovnej slovenčiny. Popri ostatných jazykovedných časopisoch – ktoré majú výlučne výskumný ráz: [...] bude mať *Kultúra slova* ráz prevažne praktický“ (Ružička 1967a: 3). Podobne sa zameranie vymedzuje v *Poradniku Językowym*: „Z jednej strany tedy będzie w jak najprzystępniejszy sposób objaśniał zjawiska językowe, przypominał zasady i prawa, usuwał wątpliwości i niepewności w poprawnem użyciu języka i tym sposobem prostował błędy, –

uplatnenia vedeckých poznatkov; 5. podnietenie k intelektuálnej činnosti, zmena správania a stereotypných vzorcov myslenia; 6. zábava. V konkrétnych komunikátoch sa, samozrejme, jednotlivé funkcie prelínajú. Zriedka sa vyskytujú v čistej podobe.

⁴ Ako príklad môžeme uviesť prednášku doc. Ing. Petra Szolczányiho, PhD. pod názvom *O čokoláde ... nielen na Vianoce* organizovanú v rámci platformy Veda v centre. Sám autor v nej uvádza, že nejde o formálnu prednášku, ale o výpoveď človeka, ktorý rád konzumuje čokoládu a súčasne je chemikom. [online]: <https://www.youtube.com/watch?v=w5eZqCFOIOA>.

⁵ J. Ružička hovorí o štvorakom chápaní jazykovej kultúry v slovenskej lingvistike 60. rokov 20. storočia: 1. vypracovanosť jazyka, 2. cibrenie jazyka, 3. úroveň jazykovej praxe, 4. jazyková výchova. Jazykovú kultúru vníma ako jeden z centrálnych problémov teórie spisovného jazyka. Pozri RUŽIČKA, J.: Problémy jazykovej kultúry. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967b, s. 9. M. Bugajski v práci *Język w komunikowaniu* sumarizujúcim spôsobom predstavuje poľské prístupy k problematike definovania pojmu jazyková kultúra: „Po pierwsze odnosi się do stopnia opanowania języka przez jego użytkowników; [...] Po drugie oznacza działalność praktyczną mającą na celu pielęgnację języka, jego ochronę przed wszelkimi niepożądanymi zjawiskami oraz dbałość o sprawne i elastyczne formułowanie wypowiedzi. Po trzecie kulturę języka można rozumieć jako odrębną dyscyplinę lingwistyczną, opisującą zasady społecznego funkcjonowania języka [...]“ (2007: 36).

⁶ *Kultúra slova* sa aj v súčasnosti vymedzuje ako vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu.

⁷ *Poradnik Językowy* patrí do trojice najstarších jazykovedných časopisov v Poľsku. Vychádza od r. 1901.

z druhej zaš przez skrzętne zapisywanie zjawisk nowych będzie kroniką bieżących faktów z życia i rozwoju mowy polskiej. Część pierwsza praktyczna, służyć będzie jako rada w pospolitem używaniu języka, część druga będzie gromadzić materiał dla historyka języka polskiego i dla każdego językoznawcy“ (1901, 1: 1). V oboch prípadoch mala popularizácia jazykovedných tém primárne funkciu praktickú, edukačnú a úzko sa viazala s pestovaním vzťahu k spisovnému jazyku, ktorý J. Dolník aj dnes považuje za výraznú lingvistickú sociovedeckú tému. Podľa jeho koncepcie je k tejto problematike možné pristupovať dvojako: z pozície systémovej lingvistiky alebo lingvistickej pragmatiky, pričom v slovenskej tradícii má silnejšie postavenie prvé stanovisko, založené na preskripcii, „vytváraní obrazu spisovného jazyka riadeného zákonitostami“ (Dolník 2015: 271). Podľa lingvistikopragmatického prístupu sa spisovná slovenčina chápe ako „špecifický sociálno-kultúrny objekt, ktorého povaha zodpovedá tomu, ako vznikol a ako sa rozvinul do súčasného stavu“ (Dolník 2015: 271). Tento nový pohľad na jazyk ako prirodzený nástroj komunikácie formovaný používateľmi, nie jazykovedcami, si aj v slovenskej lingvistike buduje postupne svoje miesto.

Poľskí lingvisti transformovali funkciu jazykovokultúrnych popularizačných aktivít, ich zacielenie, obsahovú náplň i formy už pred niekoľkými desaťročiami. Významný podiel na tomto procese má Rada Języka Polskiego PAN, ktorá sa konštituovala v r. 1996. V deklarácii prijatej na jej prvom zasadnutí sa uvádza: „Rada Języka Polskiego, która dziś rozpoczyna swoją działalność, zwraca się do społeczeństwa polskiego w kraju i za granicą z prośbą o współpracę w istotnych dla całego narodu staraniach o właściwy kształt i rozwój języka polskiego we wszystkich jego społecznych zastosowaniach. Obecna jest nam postawa puryzmu, natomiast zdajemy sobie sprawę z potrzeby kodyfikacji norm językowych tam, gdzie są one zachwiane, wymagają uwspółcześnienia lub dopiero się tworzą, a także z potrzeby upowszechniania i publicznego dyskusowania podstawowych założeń kultury słowa [...]“ (Rada Języka Polskiego 1997: 2). Z uvedeného vyplýva, že poľský prístup nesie znaky participatívneho modelu popularizácie. Verejnosť je vtáňovaná do diskusií o svojom komunikačnom správaní a jazyku ako kultúrnej hodnote a zároveň je na úlohu partnera v komunikácii o jazykových otázkach aj odborne pripravovaná.

3. Jazyková kultúra na stránkach populárno-náučných časopisov

Implementáciu uvedených teoretických východísk do praktickej jazykovokultúrnej popularizačnej činnosti sme sledovali v tematicky široko koncipovaných prestížnych populárno-náučných časopisoch *Wiedza i Życie* a *Quark*. Pri výbere zdrojov sme zámernie nesiahli po vyššie uvedených vedecko-popularizačných časopisoch pre jazykovú kultúru, pretože tie majú užšie špecifikované adresáta – profesionálneho používateľa jazyka (redaktora, korektora, prekladateľa, terminológa, učiteľa a pod.), pri ktorom sa predpokladá istá úroveň znalostí z oblasti lingvistiky a cielené vyhľadávanie odborných jazykovedných poznatkov. Zvolené periodiká sú určené širšej laickej i odbornej verejnosti, ktorá nemusí mať o otázky jazykovej kultúry záujem. Sústredili sme sa na výber jazykových javov, ktoré sa autori snažia čitateľom priblížiť, ich zámer, zvolené jazykové prostriedky a postupy.

Diferencie medzi slovenskými a poľskými komunikátmi sú badateľné už v názvoch samotných rubrik.

Príklady:

Quark: Opýtali sme sa jazykovedcov ...;

Wiedza i Życie: Rozmyślajcie nad mową (názov sa používal od r. 2000 a autorom článkov bol Jan Miodek), *Na końcu języka* (názov sa používal už od r. 2007, autorom príspevkov bol Jerzy Bralczyk).

Ako vidieť, slovenský percipient môže očakávať, že sa mu v textoch budú predostierať hotové odpovede na otázky sformulované autorom. Cieľom expedienta bude primárne vysvetľovať a poučovať. Dominovať teda bude informatívno-didaktická funkcia.

Poľský čitateľ je pomocou výrazného persuazívneho prostriedku – rozkazovacieho spôsobu (neskôr viacvýznamového a metaforického názvu rubriky), nabádaný k intelektuálnej činnosti. Autor sa snaží presvedčiť percipienta, aby sám uvažoval o jazyku, resp. o svojom komunikačnom správaní.

3.1 Motivácia a výber témy

V úvode poľských textov sa explicitne vyjadruje motivácia pre výber a spracovanie danej témy. Väčšinou je to konkrétna udalosť, situácia, s ktorou sa autor stretol a ktorá sa viaže s istým jazykovým javom. Výber témy poukazuje na pragmalinivistický prístup. Úvodná časť textu je vybudovaná na princípe informačnej modelovej štruktúry⁸, ale často má aj prvky rozprávania či úvahy a vykazuje väčšiu alebo menšiu mieru prítomnosti autorského subjektu (strieda sa 1. os. sg. s inkluzívnym plurálom).

Príklady⁹

„Bezpośrednim impulsem do napisania tego odcinka jest ... Karel Gott [...]“ (2001, 4);

„Lektura pierwszych stron książki prof. Teresy Grzybkowskiej pt. „Gdańsk“ [...] przyniosła tak obfite żniwo onomastyczne (nazewnictwo), że postanowiłem mu poświęcić cały dzisiejszy odcinek“ (2001, 3);

„Lekarze w czasie różnych konferencji używają wymiennie form *alergenny* (częściej) i *alergogenny*. Ja opowiadam się za drugą postacią. Kto ma rację?“ (z listu čitateľky do redakcie; 2001, 5).

Slovenské texty spracúvajú javy, ktorých realizáciu v bežnej komunikácii hodnotia jazykovedci alebo používatelia, kladúci jazykovedcom otázky, ako nekorektnú, problematickú, resp. spôsobujúcu používateľovi ťažkosti. Autorský subjekt sa priamo nemanifestuje.

⁸ Termín informačná modelová štruktúra preberáme od J. Findru. Pozri FINDRA, J.: *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2013.

⁹ Všetky poľské príklady sú čerpané z elektronického archívu časopisu *Wiedza i Życie*. [online]: http://archiwum.wiz.pl/spis_numerow.asp alebo <https://www.wiz.pl/18.html>. V bibliografických odkazoch preto uvádzame iba ročník a číslo.

Príklady¹⁰

„Dostali sme otázku, aký je správny preklad anglického výrazu *time lapse* [...]“ (2015, 3);
„V súčasnosti sa nezriedka stretávame so slovom konzervant napríklad v takýchto výpovediach: [...]“ (2015, 1).

3.2 Rámcové zložky textu – titulok

Poľské príklady ukazujú, že nie vždy musí byť titulok tesne zviazaný s obsahom textu. Môže byť oslabená jeho informačná funkcia a posilnená emocionálnosť, čo je typické pre súčasné publicistické texty. Použitie uvedenej persuzívnej stratégie je opodstatnené, pretože lingvistické otázky, ako sme už uviedli, zostávajú poväčšine mimo záujmu širokej verejnosti a názvy obsahujúce iba pomenovania konkrétnych jazykových javov neprilákajú pozornosť percipientov.

Príklady

1. titulok priamo predznamenáva obsah textu

Reich-Ranicki, Niemen-Wydrzycki, Curie-Skłodowska (2001, 1),

Nieruchomiejące końcówki (2001, 2),

O Lubieszewie, Starogardzie, Warcisławie i Gdańsku (2001, 3),

Oczyma – oczyma – oczami (2001, 4),

Alergogeny – jak kryminogeny (2001, 5);

2. titulok odkazuje na obsah sprostredkované (môže byť emocionálne zafarbený)

Słowo proste i konkretne (2010, 12),

Mierz siłę na zamiary, nie zamiar podług sił (2011, 1),

Ciało lotne (2011, 2),

Jadotrucie (2011, 3),

Komin najlepszy towarzysysz (2015, 12).

Slovenské titulky sa konštantne začínajú tromi bodkami, ktoré vytvárajú formálne a grafické prepojenie s názvom rubriky (*Opýtali sme sa jazykovedcov ...*). Sú nocionálne a informačne maximálne nasýtené. Vždy korešpondujú s pomenovaním vysvetľovaného lingvistického javu, vďaka čomu percipient vie predpokladať obsah.

Príklady

... *na skloňovanie zvieracích podstatných mien mužského rodu* (2007, 1),

... *na používanie zámena koho* (2008, 1),

... *na utvorenie, význam a používanie prídavného mena časozberný* (2015, 3).

¹⁰ Všetky slovenské príklady sú čerpané z PDF archívu časopisu *Quark* zaznamenaného na CD nosiči, kde sa nachádza 132 kompletných čísel z rokov 2007 – 2017. V bibliografických odkazoch uvádzame iba číslo a ročník.

3.3 Jazykové prostriedky

Na postoj autora k príjemcovi, obsahovej zložke a samotnej funkcii popularizačného komunikačného aktu poukazujú aj jazykové prostriedky či výstavba textu.

3.3.1 Jazykové prostriedky v slovenských textoch

Slovenské texty sú rozsahom kratšie¹¹ ako poľské, sú informačne nasýtené, kohézne a koherentné. Využíva sa v nich výkladový slohový postup s úplným vylúčením subjektívneho elementu. Medzi expedientom ako odborníkom – autoritou, a príjemcom – laikom, je výrazný odstup, ktorý sa autor snaží prekonať v rovine odbornej lexiky a syntaxe. Vyhýba sa zloženým súvetiam, cudzojazyčným alebo zložitým termínom a nahrádza ich domácimi ekvivalentmi či výkladom, ktorý slúži na vysvetlenie podstaty jazykového javu. Na druhej strane sú hojne zastúpené hodnotiace výrazy (hodnotenie jazykového prostriedku z hľadiska súladu s normou), príslovky s preskripčnou alebo odporúčacou funkciou, ktoré vyvolávajú dojem autoritatívnosti a zvyšujú odstup medzi komunikačnými partnermi.

Príklad vysvetlenia podstaty jazykového javu

„Miesto, vnútri ktorého sa niečo deje alebo niečo je, pri názvoch štátov a krajín sa v slovenčine zvyčajne vyjadruje predložkou v (vo) s lokálom, [...]. Predložka *na* s lokálom sa v miestnom význame používa pri názvoch pomenúvajúcich ostrovné štáty a krajiny, napr. [...]“ (2016, 1).

3.3.1.1 Hodnotiace výrazy

Hodnotenie jazykového prostriedku autorom sa často pohybuje na osi správne – nesprávne vo vzťahu k norme a kodifikácii. V tejto súvislosti sme si všimli aj vysokú frekvenciu atribútov *spisovný/nespisovný*.

Príklady (vyznačené kurzívou)

„Nepoužíva sa *náležitý* akuzatívny tvar zhodný s nominatívom množného čísla [...]. *Správne* sú však iba vyjadrenia [...]“ (2007, 1);

„*Nesprávne* používanie zámena koho vo výpovediach typu [...]“ (2008, 1);

„Medzi anglické výrazy, ktoré sa *zbytočne* dostávajú do slovenského textu [...]“ (2008, 7);

„Názov *Rázsochy* je *spisovný* a podoba *Rásochy* je *nespisovná*, nárečová“ (2013, 1).

3.3.1.2 Vetné príslovky v preskripčnej alebo odporúčacej funkcii

Najčastejšími vetnými príslovkami vyjadrujúcimi možnosť alebo nevyhnutnosť (ne)použiť jazykový prostriedok sú výrazy *treba* a *možno*.

Príklady

„[...] preto *netreba* zaň hľadať inú náhradu“ (2015, 3);

¹¹ Rozsah textu môže závisieť od požiadaviek redakcie.

„[...] *treba* mať na pamäti, že slovenčina má na vyjadrenie vlastníka či pôvodcu [...]“ (2008, 1);

„Vo všetkých vetách citovaných na začiatku, ktoré sme si vypísali z webových stránok, *možno* použiť domáce slovo [...]“ (2008, 7);

„Z naznačeného vyplýva, že slovo *čítač* ako termín z oblasti informatiky zatiaľ *nemožno* odmietiť, hoci niektorí odborníci majú k nemu výhrady [...]“ (2016, 9).

Preskripčnosť sa vyjadruje aj adjektívami *prípustný/nepripustný*, napr. „Z uvedeného vyplýva, že zmena spisovného názvu lokality *Rázsochy* na nespisovnú podobu *Rásochy* *nie je prípustná*“ (2013, 1).

3.3.1.3 Podmieňovací spôsob

V analyzovaných textoch slúži podmieňovací spôsob predovšetkým na vyjadrenie odporúčania. Často sa využíva vtedy, keď opisovaný jav nie je zachytený v kodifikačných príručkách.

Príklady

„*mali by sme* vždy *postupovať* kriticky a zodpovedne a nepreberať slová [...]“ (2008, 7);

„([...] pri tvorbe termínu *by sa* totiž *malo vychádzať* z nedokonavého slovesa *sčítavať*, teda *mal by mať* podobu *sčítavač*)“ (2016, 9).

3.3.1.4 Inkluzívny plurál

Odstup medzi komunikačnými partnermi (odborníkom a laikom) do istej miery znižuje hojne využívaný inkluzívny plurál, ktorému konkurujú neosobné konštrukcie vytláčajúce účastníkov komunikácie na okraj.

Príklady

„V rečových prejavoch sa niekedy *môžeme* stretnúť s tým, že pri slovesách, ktoré sa viažu s akuzatívom [...]“ (2007, 1);

„Pri sledovaní tlačенých aj elektronických médií *si môžeme* všimnúť [...]“ (2016, 1);

„Ani námietky, že sa názov Česko v minulosti na Slovensku nepoužíval, neobstoja, o čom *sa možno presvedčiť* nielen v slovníkových prácach [...]“ (2017, 9);

„V slovných spojeniach uvedených na začiatku *je* však *vhodné používať* prídavné meno *prírodný* [...]“ (2012, 11).

3.3.2 Jazykové prostriedky v poľských textoch

V analyzovaných poľských textoch sme zaznamenali podobné jazykové prostriedky (hodnotiace výrazy, príslovky a adjektíva v preskripčnej a odporúčacej funkcii, inkluzívny plurál, kondicionál), ale s odlišnou frekvenciou, a zároveň elementy, ktoré sa v slovenských textoch vôbec nevyskytli alebo mali okrajové zastúpenie. Ide predovšetkým o persuazívne nástroje a prítomnosť autorského subjektu (1. os. sg, oslovenie percipienta, fiktívny dialóg). Okrem výkladového slohového postupu, dominujúceho v slovenských textoch, sme v poľskom materiáli identifikovali aj prvky rozprávania.

3.3.2.1 Hodnotiace výrazy

Hodnotiace výrazy vo vzťahu k norme sú menej frekventované ako v slovenských textoch.

Príklady

„Nie wyczuwają, że jest to jednak w wypadku dużej różnicy wieku zachowanie stylistycznie *naganne* – tak jak pewien bardzo znany Polak nie może się oduczyć *bardzo prostackiego* panie przy zwracaniu się do kogoś [...]“ (2001, 7).

„(wcale nie mała jest grupa osób, która tworzy – nawiązując do nich – *niepoprawne* mianownikowe postacie typu „Amerykan“ [...]“ (2000, 10).

3.3.2.2 Vyjadrovanie preskripcie alebo odporúčania

Podobne ako hodnotiace výrazy, menej často sa v poľských textoch vyskytujú aj prostriedky vyjadrujúce preskripciu alebo odporúčanie.

Príklady

„[...] (oczywiście, *powinien się posłużyć* neutralnym stylistycznie zwrotem proszę pana)“ (2001, 7);

„*nie może być* nigdy pod akcentem [...]“; „Pod akcentem mogą się znajdować tylko pełne formy zaimkowe: [...]“ (2001, 10).

„A jednak *warto się opowiedzieć* raczej za wariantem z końcówką –ów, czyli wegetariantów, *polecany* przez większość słowników i wydawnictw poprawnościowych [...]“ (2000, 10); „*Dopuszczalne* są również męski ten zawias i rzadsza żeńska *ta zawiasa* [...]“ (2000, 8).

3.3.2.3 Podmieňovací spôsob

Kondicionál má omnoho širšie využitie ako v slovenských textoch a plní tiež pestrejšie spektrum funkcií. Expedient po ňom siaha najmä v situácii, keď nechce príjemcovi diktovať názor (resp. chce zjemniť diktát), ale ponúknuť mu možnosť zamyslieť sa, prehodnotiť použitie jazykového prostriedku. Vyvažuje preskriptívne časti textu.

Príklady

„Nie chcąc w środowisku alergologicznym wywoływać językowego zamieszania, *chciałbym* jednak wziąć w obronę tych, którzy tak jak Korespondentka używają wariantywnej postaci *alergogenny*“ (2001, 5);

„W nich *widziałbym* z kolei swoistą protekcję polszczyzny jutra“ (2001, 8).

3.3.2.4 Konkurencia inkluzívneho plurálu a 1. os. sg.

Ako sme už uviedli, inkluzívny plurál je jedným z nástrojov persúázie, ktorý znižuje odstup medzi expedientom a percipientom. 1. os. sg. zas prináša do textu subjektívny element a v analyzovanom poľskom materiáli sa vyskytovala pomerne často (v slovenských textoch sme uvedený prostriedok nezaznamenali).

Príklady

„A skoro już o kopertach mowa, *dodajmy*, że starsi rodacy, kiedy nie korzystają z usług poczty, lecz taką czy inną wiadomość zostawiają [...]“ (2001, 7);

„*Zajmijmy się* najpierw rzeczownikiem *setkani* i przyimkiem *s*.“ (2001, 8);

„*Przejdźmy* teraz do drugiego zdania z billboardu – *mi się zdarzy*“ (2001, 10).

„Na jednym z billboardów *widzę* slogan reklamowy: *Misiu marzy, mi się zdarzy*.“ (2001, 10);

„*Gdybym* zatem *był* autorem billboardu i *miał* opisać marzenie misia, skonfrontowane z tym, co ma się zdarzyć mojej osobie, na pewno *zdecydowałbym się* na konstrukcję: *Misio marzy, mnie się zdarzy*. Walor brzmieniowy sloganu *ograniczyłbym* więc tylko do prostego rymu marzy – zdarzy“ (2001, 10).

3.3.2.5 Oslovenie percipienta

Rozdiely medzi slovenskými a poľskými textami vidíme aj pri použití oslovenia čitateľa (forma *Państwo* v spojení s 3. os. pl. alebo 2. os. pl.). Poľskí autori týmto prostriedkom nadväzujú kontakt s príjemcom, udržiavajú jeho pozornosť a zároveň ho nabádajú k aktivite (najmä v kombinácii s imperatívom).

Príklady

„Gdyby *zajrzeli Państwo* do słownika języka polskiego, *zobaczyliby Państwo* coś bardzo znamienego: [...]. *Spotkalibyście się* tylko z formą liczby mnogiej *krętki*“ (2000, 8).

3.3.2.6 Fiktívny dialóg

Fiktívny dialóg v poľských textoch slúži ako prostriedok štruktúrovania a zároveň plní persúázivnú funkciu. Vtáhuje percipienta do uvažovania o jazykovom jave.

Príklady

„A dlaczego? Czyż jednak nie odpowiadają czeskim postaciom *s Wajdou*, *s Agnieszkou*?“ (2001, 8);

„I na tym wskazaniu można by poprzestać, ale byłoby to uprawianie jedynie praktycznego poprawnościowego poradnictwa, a nie rozmyślenia nad mową! Zapytajmy więc: jakie jest źródło gramatycznego dylematu wrocławskiej studentki?“ (2000, 8).

Záver

Posledný uvedený príklad veľmi presne vystihuje rozdiel medzi prístupom slovenského autora textov popularizujúcich lingvistické otázky (jazykovú kultúru) na stránkach magazínu pre vedu a techniku *Quark* a poľskými autormi textov uverejnených v poľskom mesačníku *Wiedza i Życie*.

Analýza potvrdila, že v slovenských textoch bol preferovaný tradičný systémovolingvistický prístup k otázkam jazykovej kultúry a spisovného jazyka, pričom dominantnou je edukačná funkcia popularizácie. Poukazuje na to výkladový charakter textov s lingvistickou analýzou javov a množstvom ilustračného materiálu, vylúčenie subjektívneho elementu, hodnotenie javov na osi správny – nesprávny alebo spisovný – nespisovný, preskripčnosť alebo odporúčanie použitia, obmedzené zastúpenie persuzívnych prostriedkov pútajúcich pozornosť čitateľa a nabádajúcich ku kognitívnej činnosti.

V poľských textoch je badateľná skôr snaha nepoučať percipienta z pozície vedeckej autority, ale vypestovať vzťah používateľa k jazyku prostredníctvom rozširovania poznatkov o ňom a aktivizovania k intelektuálnej činnosti. Dokladom sú prvky rozprávania oživujúce výklad, fiktívny dialóg s čitateľom, jeho priame oslovenie, prítomnosť autorského subjektu (1. os. sg.), vyvažovanie preskriptívnych častí kondicionálom, ale aj samotný názov rubriky a emocionálne zafarbené titulky.

LITERATÚRA

- BAUER, M. W: The Evolution of Public Understanding of Science – Discourse and Comparative Evidence. In: *Science, Technology and Society*, 2009, 14: 221 – 240.
- BEDNÁRIK, R. a kol.: *Vedecká komunikácia. Hodnotenie kvality zručností vedeckej komunikácie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2007.
- BEDNÁRIKOVÁ, R. – HOLUBOVÁ, B. – REPKOVÁ, K.: Zručnosti vedeckej komunikácie mladých spoločenskovedných výskumníkov. In: *Rodina a práca*, 2008, 1.
- BODMER, W. F. et al.: *The Public Understanding of Science*. London: The Royal Society, 1985.
- BUGAJSKI, M.: *Język w komunikowaniu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- DOLNÍK, J.: Potreba lingvistickej sociovedeckej komunikácie. In: *Slovenská reč*, 2015, 5 – 6: 263 – 275).
- FINDRA, J.: *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2013.
- Nasz cel. In: *Poradnik Językowy*, 1901, 1: 1.
- Quark. Magazín o vede a technike*. [CD-ROM]. PDF archív časopisu z rokov 2007 – 2017.
- RADA JĘZYKA POLSKIEGO: Powołanie Rady Języka Polskiego. In: *Komunikaty Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk*, 1997, 1: 1 – 2.
- RUŽIČKA, J.: Na ceste o kultúre reči. In: *Kultúra slova*, 1967a, 1: 3 – 6).
- RUŽIČKA, J.: Problémy jazykovej kultúry. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967b, s. 9 – 22.
- SZAPUOVÁ, M. – NUHLÍČEK, M.: Veda ako vec verejná: poznámky k súčasnej dynamike vzťahov medzi vedeckým výskumom a spoločnosťou. In: *ITLib. Špeciál*, 2015: 7 – 10.
- Wiedza i Życie*. [online]: http://archiwum.wiz.pl/spis_numerow.asp.
- Wiedza i Życie*. [online]: <https://www.wiz.pl/18.html>.

POPULARISING LANGUAGE CULTURE ISSUES IN SLOVAKIA AND IN POLAND

Abstract: The paper deals with the comparative analysis of texts published within the linguistic columns of the Polish popular science journal “*Wiedza i Życie*” and the Slovak science and technology journal “*Quark*”. In our research we have been focused on the authors' approaches to the popular science issues that deal with standard language and language culture. Our main effort was to inspect the selection of language phenomena, authors' communication intentions, as well as chosen language means and procedures or the text construction. Based on the comparative analysis of the above parameters, we have come to the following conclusion: the traditional systematic-linguistic approach to the language culture and standard language issues has been preferred within the Slovak texts, while the educational function of popularising the science is prevailing. On the other hand, the Polish texts tend not to educate the percipient from a position of a scientific authority, but rather aim to develop the percipient's relationship with the language by expanding the language-related knowledge and thus boosting his/her intellectual activity.

Key words: popular science journal, text, language means, Polish language, Slovak language.

Príspevok je čiastkovým výstupom v rámci projektu **VEGA č. 1/0118/17** Slovenské spisovné jazyky v synchronii a diachronii: západo- a východoslovenský kontext.

Názov: Spisovné jazyky západných a východných Slovanov v synchrónii
a diachrónii: otázky teórie

Литературные языки западных и восточных славян в синхронии и
диахронии: вопросы теории

Editorka: Doc. Viktória Liashuk, CSc. (UMB v Banskej Bystrici)–
доц., к.ф.н. Виктория Марленовна Ляшук

Recenzenti: Prof. PhDr. Mária Čižmarová, PhD.;
Prof. J. N. Rudenko, DrSc.
(проф., д.ф.н. Елена Николаевна Руденко)

Jazyková korektúra: Mgr. Anita Račáková, PhD.; PhDr. Xenia Liashuk, PhD.;
dr Bożena Kotuła.

Náklad: 100

Rozsah: 316 s.

Vydanie: Prvé

Formát: B5

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Rok: 2019

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-557-1624-4